

Scriitori români din exil: mesagerii noștri în Europa

Mihaela ALBU

Cel care studiază activitatea cultural-literară a exilului nu va fi surprins să descopere o vastitate a preocupărilor, o diversitate a problematicilor abordate, o neobosită activitate de promovare a culturii române în țara de adopție, ca și o permanentă încercare de menținere a limbii materne în paralel cu integrarea cultural-lingvistică în noul spațiu. Intelectualii români care au reușit să emigreze în țările libere de comunism au fost și cei care au realizat o continuitate în plan cultural autentic, reînnodând în alt teritoriu firele înfloritoare perioade interbelice de acasă¹.

Dispersarea geografică a fost, așa cum se cunoaște, foarte vastă – de la țările occidentului european, până la Statele Unite, America de Sud, Canada și chiar Australia. Desigur, și datorită apropierii, dar mai ales datorită comodității lingvistice, mulți dintre intelectualii exilului românesc și-au căutat (și găsit) adăpost mai ales în Franța, Italia, Spania, dar, desigur, și în alte țări europene.

În noul context geopolitic (și mai ales cultural), emigranții au urmărit în primul rând căile de supraviețuire, dar nu în ultimul rând și-au reluat activitatea, au continuat să scrie, să editeze reviste, să înființeze cenacluri, edituri sau chiar asociații și organizații (nu numai cu scop politic, ci și pentru a promova valorile culturii țării din care au fost nevoiți să plece). Activitatea lor (în cea mai mare parte în strânsă cooperare, indiferent de locul de pe glob) avea mai ales scopul de a demonstra lumii întregi, așa cum făcuse cunoscut unul dintre cei mai de seamă reprezentanți, Mircea Eliade, că „România există (...) și ca prezență spirituală”. (Eliade 1990: 152). În plus, unii dintre scriitorii români exilați au început să scrie în limba țării de adopție și, fie că au făcut traduceri din literatura română, fie că pur și simplu și-au scris propriile opere în limba respectivă, mulți au devenit adevărați mesageri ai culturii și spiritualității românești în Europa.

Așadar, la o privire de ansamblu, urmând apoi un fir diacronic, dar și unul sincron, urmărind activitatea exilului românesc din prima perioadă (cea a anilor '50), apoi din următoarele, precum și țară europeană după țară², cercetătorul va descoperi – pe lângă activitatea politică (cunoscută și temută la București!) – o extrem de bogată și variată activitate culturală. Eva Behring, în panorama sa asupra exilului românesc, duce mai departe considerațiile asupra scopului activității culturale a „membrilor marcanți și a editorilor de publicații”, în opinia cercetătoarei

¹ „Exilul românesc este format mai ales din intelectuali. La noi, mai ales intelectualii au fost persecutați, au fost îngrădiți în țelurile lor și atunci exilul românesc numără mai mulți intelectuali. Ori acești intelectuali au punctat întreg globul, ei se găsesc peste tot și, mai mult decât atâta, sunt în legătură. Aici, în Occident, s-au făcut mereu congrese, reuniuni, întruniri, sunt publicații românești, este Institutul din Freiburg, de pildă, care și-a propus să cumuleze o serie întreagă din aceste publicații” (Chihaiia 2007, vol. III: 209).

² Ne-am propus, așa cum rezultă din titlul comunicării, să analizăm numai spațiul european.

aceștia dorind „să decidă și ei asupra identității culturale a românilor, să intermedieze între cultura română și cea a țării-gazdă, să fie pentru exilați foruri ale întâlnirii și schimbului de idei” (Behring 2003: 45). Desigur, realitatea impunea cu totul alte stări de fapt, cu totul altă viziune asupra moștenirii culturale pe care aceștia se simțeau datori să o păstreze și să o promoveze. Mai mult. Înființarea de instituții, societăți, biblioteci, edituri și servicii editoriale îi dau Evei Behring imaginea cuprinderii „țării” din exil într-o „rețea”, de vreme ce „aceleași nume” se întâlnesc peste tot (în țările europene, în SUA, în Canada sau America de Sud), ele impunând direcția organizațiilor, programelor editoriale și orientării revistelor. „Rețeaua” pe care o constata cercetătoarea germană își avea formele de manifestare în cele mai diverse acțiuni. Printre cele mai importante se numără semnalarea și comentarea cărților unui scriitor de către altul sau a unei reviste de către alta, scriitorii, editorii, traducătorii, conducătorii de cenacluri sau de organizații culturale promovându-se între ei, făcând cunoscută activitatea celorlalți cu o conștiință a apartenenței la un grup etnic cu puternice rădăcini culturale³.

Pentru o mai bună înțelegere a acestei complexe activități, ca și pentru a sublinia diversitatea preocupărilor, vom sintetiza în cele ce urmează principalele ei aspecte, după cum urmează:

1. editare de publicații periodice
2. înființare de edituri și tipărire de carte românească
3. înființare de biblioteci
4. constituire de asociații și societăți cu scop cultural-politic
5. traduceri

Din lipsă de spațiu, ținând cont însă și de importanța – în plan valoric, dar și cantitativ –, vom exemplifica cu aspecte din primele două.

1. Editarea de publicații periodice

În număr destul de mare – (așa cum se va observa din sinteza pe care o vom prezenta mai jos) aceste publicații demonstrează din plin rolul pe care și-l asumaseră de bunăvoie exilații de după 1945, acel rol (semnalat deja) de menținere a identității culturale, de promovare a valorilor noastre, fără a exclude însă acțiunea de integrare culturală în țara de adopție.

Revistele editate în exil sunt, așadar, destul de numeroase, majoritatea fiind publicate (în spațiul european) în Franța, Italia, Germania sau Spania, în perioade diferite (începând cu 1948), având un program divers, plecând totuși de la aceeași idee majoră: continuitatea⁴ – în libertate – a valorilor culturale românești. Le vom

³ Un exemplu semnificativ îl aflăm în cazul „Revistei Scriitorilor Români”, în care în numărul 3 citim comentarii elogioase despre „Ființa Românească”, în numărul 5 despre „Destin”, iar în numărul 6 despre „Almanahul Pribegilor Români”.

⁴ Semnalând numărul pe octombrie-noiembrie 1950 al revistei „Orizonturi”, „organ al *Centrului de Studii și Cercetări Științifice* al Românilor din Germania”, redacția revistei „Destin” sublinia și legătura stabilită de exilul românesc cu valorile culturale de dinainte de 1944: „... această revistă a îndeplinit, în afară de rolul unicității, acela prețios de a înmănușia contribuții intelectuale demne de elogii și capabile să dovedească astăzi că *între splendida eflorescență culturală românească de dinainte de prăbușire și generațiile viitoare nu s-a produs un gol*”. („Destin”: 1/ 1951: 106, s.n.). Același „pod” peste spațiu și timp este accentuat și de Horia Stamatu – membru fondator al

grupa în continuare în funcție de cele două (sau trei⁵ mari perioade ale exilului⁶), după care le vom prezenta succint ideile majore care se desprind din câteva dintre ele (alese pe criteriul longevității, al notorietății fondatorilor și colaboratorilor, al impactului etc.), prin această prezentare urmărind să scoatem în evidență principala orientare rezultată din articolul program, cât și din tematica volumelor.

Astfel, în prima perioadă semnalăm ca mai importante următoarele publicații literar-culturale: „B.I.R.E.” („Buletin de Informații al Românilor din Exil”), Paris, Franța (1948–1990), „Lucafărul”, Paris (1948, 1949), „Uniunea Română”, Paris (1948–1950), „Caete de dor. Metafizică și poezie”, Paris (1951–1960), „Destin”, Madrid, Spania (1951–1972), „Gânduri libere”, Paris (1951–1952), „Vatra”, Roma (1951–1994), „Almanahul Pribegilor Români”, Paris (1952–1966), „Revue des Etudes Roumaines”, Paris (1953–1975), „România”, Roma (1954–1957), „Anotimpuri”, Paris (1955), „Acta Philologica”, Roma (1958–1976), „Fapta”, Madrid (1956–1958, 1963–1964), „Semne”, Paris (1960–1963), „Cuvântul în exil”, München (1962–1967), „Revista Scriitorilor Români”, München (1962–1990), „Ființa Românească”, Paris (1963–1968, 7 volume), „Limite”, Paris (1969–1986).

În a doua perioadă, amintim, printre altele: „Apoziția”, München (1973–1988), „Ethos”, Paris (1973–1984), „International Journal of Romanian Studies”, Amsterdam (1976–1989), „Dialog”, Köln, Frankfurt pe Main și Dietzenbach (1977–1987), „Curentul”, München (1978–1980), „Lupta”, Paris (1983–1997).

O observație care se desprinde imediat este aceea că prima perioadă este mult mai bogată în publicații, cei plecați considerând ca pe o înaltă datorie continuitatea și legătura sufletească cu tot ceea ce lăsasera în țară. O mențiune expresă în acest sens o întâlnim în articolul program al primului număr al unei importante reviste a exilului, „Ființa Românească”, în care, fără o semnătură expresă, redactorii arată că noua publicație „pleacă din adâncul trăirilor noastre într-o comuniune sufletească indestructibilă cu frații de acasă” („Ființa Românească”: 1/1963: 5).

Se observă de asemenea o frecvență mai mare a apariției de publicații cultural-literare românești în capitala Franței, după care urmează Roma, München și Madrid. La o simplă trecere în revistă a sumarelor întâlnim numeroase creații proprii ale reprezentanților exilului, dar sunt reproduse și multe texte de valoare ale

„Asociației Culturale Române” – (1957), acesta văzând scopul cultural al Asociației ca fiind păstrarea valorilor din perioada de dinainte de 1945.

⁵ Eva Behring, în studiul său asupra exilului cultural românesc, îl împarte în trei mari „valuri”. Primul este din anii ’40 – ’50 (ani în care au rămas în străinătate mai ales diplomați, iar majoritatea și-au găsit refugiu în Spania); al doilea „val” (anii ’60 – ’70), pe care Eva Behring îl pune sub semnul „speranței” și al „deznădejdi”; al treilea „val” de exilați este considerat cel din anii ’80 (Behring, *op. cit.*: 23 ș.u.).

⁶ Conform majorității cercetătorilor, aceste două perioade sunt 1945–1949 și 1972–1989. O altă distribuție (mult mai detaliată) o întâlnim în vol. III al *Scrierilor* lui Pavel Chihaia, acesta, preluând o periodizare dintr-o comunicare prezentată de Antonia Constantinescu la Institutul Român din Freiburg, enumeră șase perioade ale exilului, după cum urmează: „au fost mai întâi exilații anului 1940. (...) Au fost apoi exilații anului 1944, ai perioadei de după 23 august, adică imediat după război ... Apoi a fost valul de la 1948, când România a devenit provincie sovietică și când, după ce a fost depășită teama aceea, din primele luni ale lui 1948, mulți au încercat, și unii au reușit chiar, să fugă. (...) Au urmat niște etape morcelate, de-a lungul timpului: în timpul dezghețului din anul 1964, în jurul anului 1971, și pe urmă după Revoluție, ultimul val cu problemele lui” (Chihaia: 2007:199-200).

literaturii române ori comentarii asupra acestora⁷. Un exemplu în acest sens poate fi „Caete de dor”, în care sunt publicate poeme de Arghezi, Blaga, Bacovia, A. Maniu, Voiculescu ori fragmente din Mateiu Caragiale, V. Pârvan ș.a. O altă publicație – „Almanahul Pribegilor Români”, care, așa cum precizează cel care îl alcătuia, Constantin Arsene, în vol.VI (Paris, 1963–1964), avea „intenția” de a da exilului „o culegere din ceea ce s-a publicat în România liberă, pentru a păstra intactă imaginea țării pe care literatura comuniștilor, în vederea propagandei lor, vrea să o desfigureze”. Apreciind rolul acestor publicații (și a acestui almanah în particular), în rubrica de „recenzii” a „Revistei Scriitorilor Români”, recenzentul Mircea Popescu subliniază că „an de an, grație acestor almanahuri masive, ne reconstituim, fie chiar din bucăți sau piese inorganice, o bibliotecă românească sau completăm lipsurile mai dureroase din rafturi”. Și apoi, ca o supremă apreciere și pentru a-și convinge cititorii, în recenzie se spune că „almanahul tras la șapirograf al domnului Arsene e o minieră cu multe lingouri de aur” („Revista Scriitorilor Români”: 3/ 1964: 191).

Conștientizând faptul că, o dată cu strămutarea (constrânsă!) dincolo de locurile natale, vor strămuta cu ei și „capsula culturală” asimilată în decursul timpului, intelectualii români o vor replanta pe sol străin, construindu-și astfel un areal românesc în alte frontiere. Un exemplu elocvent al acestei conștiințe continuatoare îl constituie articolul program („Cuvânt înainte”) al uneia dintre cele mai importante reviste din exil, revistă care poartă un nume cu conotații sugestive, „Destin”⁸.

Deoarece elitele „aruncate (...) dincolo de Țară”⁹ erau receptate ca adevărate „monade de viață și cultură românească”, redactorii revistei porneau demersul de editare de la ideea că aceste elite puteau fi o „prelungire rodnică, în neîncetată poziție de veghe a Patriei și a pământului românesc” (vezi „Cuvânt înainte” în „Destin”/ 1/ 1951: 3). Pe de altă parte, cu o atitudine echidistantă, inițiatorii publicației (și aici trebuie menționat în primul rând George Uscătescu) nu izolau activitatea culturală a românilor din exil de cea de acasă și, chiar dacă în țară se instalase un regim de ocupație, nu o considerau un „hiatus” sau cu rădăcinile „în aer”, ci ca o continuitate, fenomenul cultural românesc fiind astfel privit ca „un tot organic”¹⁰. Mai mult chiar: continuând să scrie, dar în alt spațiu și luând contact

⁷ Să nu uităm că exilații nu-și putuseră lua cu ei biblioteca de acasă și că dorul era materializat nu numai în nostalgia după familie, prieteni sau locurile natale, dar și prin „foamea” de carte românească! Și chiar dacă au fost perioade în care au mai reușit să își aducă biblioteca în noua țară, aceasta s-a făcut cu mari greutate. Un episod în acest sens am întâlnit în relatările unuia dintre exilați, Matei Cazacu, acesta povestind într-un interviu publicat în „Caietele INMER” (an V, nr. 12:16, 17) cu ce eforturi au reușit părinții să-i trimită cărțile la Paris: „... cărțile astea au costat cam de trei ori: o dată cumpăratul și cam de două ori toate formalitățile că plăteai la patrimoniul, plăteai la vamă, plăteai la expediție, plăteai la recomandată. Plus că ticăloșii ăia de la Securitate le rupeau legăturile – le verificau să nu bagi în legături mesaje...”

⁸ În numărul dublu 24–25, făcând o retrospectivă la 20 de ani de la apariție, „un record de longevitate!”, Mihai Cismărescu considera titlul acesta „greu de sens, fatidic, inexorabil” („Destin”: 24-25/ 1972: 214).

⁹ Cuvântul apare întotdeauna scris cu majusculă!

¹⁰ „Considerăm fenomenul cultural românesc un tot organic ce se dezvoltă în termeni de autenticitate și de creație, în primul rând în contact direct, material cu sufletul și suferința Țării și, în al doilea rând, pretutindeni unde acest contact nu și-a pierdut antenele lui sufletești” („Destin” 1: 4).

direct cu alte culturi, intelectualii români din exil evidențiază și mai pregnant valoarea culturii în care s-au format, subliniind permanent că aceasta este „o cultură cu posibilități universale, cu responsabilități universale” („Destin” 1: 4).

Ca și alte publicații literare din exil, și revista de la Madrid se dorea intrată în alianța celor ce manifestau împotriva ocupantului, a „dușmanului implacabil” care se străduia prin toate mijloacele „să desființeze esențele sufletului românesc”, distrugând acasă bibliotecile, arhivele, revistele, teatrele etc. Și astfel, de departe, generația din exil era conștientă (și conștientizată prin această revistă, ca și prin celelalte) că „poartă obligația istorică de a se fixa, dincolo de drama ei contingentă, pe constantele permanente ale viitorului românesc” („Destin” 1: 5). Așadar, scriitorii din exil încercau prin toate mijloacele (scrisului!) să contracareze „umbrele stalinismului cultural” instalat în țară (vezi „Destin” 24-25/ 1972: 215), ducând o adevărată *politică culturală* împotriva „politizării literaturii”, împotriva „degradării programatice” („Destin” 1: 5). Sunt multe și variate articolele și revistele în care cei care scriau în libertate arătau cu exemple concrete politica din țară, toate aceste luări de atitudine demonstrând astăzi și legătura permanentă pe care scriitorii din exil o păstrau cu cei de acasă. Vom mai da un singur exemplu. În rubrica „Negru pe alb” a „Revistei Scriitorilor Români”, Monica Lovinescu (pe care o întâlnim, alături de Virgil Ierunca, cu un condei neobosit în a informa pertinent cititorul din exil despre tot ce se întâmpla cultural în țară) dezvăluie încă o dată „impostura iritantă, stăpânitoare” în țara în care comuniștii nu mai ard cărțile în piețe publice, în schimb operează cu perfidie cenzura, iar „punctele de suspensie înlocuiesc rugul și-l ascund”. Mai mult chiar, arată Monica Lovinescu în articolul intitulat *Caragiale în RPR*, se editase un masiv volum (522 de pagini!) al *Publicațiilor interzise* „până la 1 mai 1948”, iar comentatoarea arată în continuare că în România ocupată „toată literatura română de dinainte de 1945 se împarte în două categorii: irecuperabilii și anexații”. În aceste condiții, se întreabă în articol, „care e soarta cea mai jalnică. A scriitorilor cu opere îngropate sau a celor care sunt puși să spună, cel mai deseori, contrariul a ceea ce au spus cu adevărat”? (Monica Lovinescu: „Revista Scriitorilor Români”: 1/1962:121).

În partea a doua a exodului intelectualilor români în țările europene se pot observa mai multe aspecte, printre care putem remarca o degradare a puterii de coeziune și, deci, o mai accentuată individualizare auctorială. Și totuși ... vechea „unire” întru promovarea limbii și a culturii românești în străinătate – chiar dacă mai firav – a continuat. De aceea, în numărul 1/1973 al revistei „Ethos”, în „Cuvântul” de început, se justifică (datorită condițiilor politice din țară!) apariția încă unei „reviste în exil”: „Da. Pentru că acum începe, de fapt, un nou exil”. Este vorba, așa cum îl numeau inițiatorii noii publicații, de „un exil secund”. Întregul „Cuvânt” ar trebui citat pentru o mai clară înțelegere a misiunii și a rolului pe care și le asumaseră de bunăvoie acești intelectuali. Trecem însă acum la un nou aspect:

2. Înființarea de edituri și tipărirea de carte românească

Subcapitolul acesta ar putea avea drept motto (ca și întreaga lucrare de altfel) o frază din rubrica „Bibliografie românească” a revistei „Destin”, în care se afirmă că „*ceea ce nu se poate face astăzi în țară trebuie făcut peste graniță*”. La o analiză a activității lor se poate spune că sub acest crez a activat majoritatea intelectualilor care au ajuns în lumea liberă.

Îndeosebi în primii ani ai exilului când, așa cum se arată în rubrica semnalată mai sus, „tiparnița românească a devenit roaba comunismului”, iar „litera ce vede lumina zilei servește doar ca apologetică politică și ca unealtă de descompunere națională” („Destin” 1: 104), editarea de carte în limba română devenise o prioritate pentru asigurarea continuității culturale în valorile sale absolute. Astfel, se înființează în multe locuri edituri și se tipăresc ediții complete, fără distorsionările și „selecțiile” practicate în țară¹¹, dar tot în exil sunt făcute publice și opere inedite. O trecere în revistă – fie și numai a câtorva dintre aceste opere – poate servi ca o pertinentă exemplificare a acestei laturi a activității complexe a elitei românești din exil. Un prim exemplu: editarea volumului de poezii eminesciene, sub tutela „Asociației Hispano-Române” din Salamanca. După cum se cunoaște și cum am specificat și mai sus, în țară, noile ediții erau cenzurate, epurate de poemele care nu „răspundeau” ideologiei promovate de guvernul pro-sovietic. Dimpotrivă, a prezenta „un Eminescu cât se poate mai adevărat” stătea la baza acestei ediții îngrijite și prefațate de Aurel Răuță, profesor la Universitatea din Salamanca. Semnalarea în revistă a editării acestui volum al poetului nostru reprezentativ nu scoate însă în evidență numai importanța apariției pentru românii din exil, ci și promovarea numelui său (și, implicit, a valorii literaturii române) în țările în care a fost difuzată cartea. Și aceasta se consemnează chiar explicit: „Dar semnificația apariției acestui volum depășește cadrul național. Este prima oară când Eminescu apare în limba lui în vitrinele librăriilor din toată lumea” („Destin”: 105). Pentru noi, astăzi, această consemnare vine să întregască, desigur, panorama realității în ceea ce privește activitatea exilului românesc.

Pe aceeași direcție a promovării culturii românești în lume se înscrie și tipărirea unui alt volum în Spania, la Madrid, de data aceasta în limba spaniolă, pentru a avea astfel un impact mai puternic. Este vorba despre *Rumania, pueblo, cultura*¹², semnat de George Uscătescu, volum apărut sub egida Consiliului Suprem de Cercetări Științifice, „una dintre cele mai serioase instituții de cultură din Spania”, așa cum se menționează în semnalul din revista citată mai sus, în care se

¹¹ „Indexul implacabil al Moscovei a atins cu anatema pe cei mai de seamă scriitori, atât vii cât și morți. Cartea românească este românească doar fiindcă este scrisă cu alfabet latin. Pentru spiritul ce o animă ar putea utiliza foarte bine pe cel chirilic. Printr-o selecție interesantă, se practică cea mai teribilă denaturare a operelor, ultragianță pentru memoria scriitorului și criminală pentru efectul educativ. *Edițiile actuale prezintă un Bălcescu, un Alecsandri, ori un Eminescu get, beget comuniști. Din lira lor au amuțit coardele esențiale, tonurile autentice. Au fost depurați și lansați în circulație publică cu ștampila secerii și ciocanului*” („Destin” 1: 104, s.n.).

¹² George Uscătescu, *Rumania, pueblo, cultura*, Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Departamento de Culturas Modernas, Madrid, 1951, 240 pag., 23 de ilustrații.

subliniază de asemenea importanța lucrării, „un adevărat eveniment cultural în această tragică peregrinare a intelectualilor noștri, dincolo de Țară” („Destin”: 105).

Am dat mai sus numai două exemple, pe lângă multe altele. Tuturor acestor volume, ca și publicațiilor (exclusiv literare ori cultural-politice) li s-a înlesnit apariția prin editurile înființate în exil. Câteva dintre cele mai importante au fost: Editura „Ion Dumitru”, Editura „Caietele Inorogului”, Editura „Carpații”, Editura „Coresi”, Editura „Limite”, Editura „Victor Frunză” ș.a. Despre importanța înființării lor, dar mai ales despre importanța fiecăreia dau seamă titlurile volumelor, numărul acestora, dar nu în ultimul rând numele autorilor publicați.

Astfel, la editura „Ion Dumitru”¹³ au apărut peste 80 de titluri – extrem de variate ca tematică – (printre care selectăm pentru a demonstra diversitatea preocupărilor: *Bucovina și Basarabia* – articole din „Țimpul” ale lui Mihai Eminescu, *Morior ergo sum* de G. Ciorănescu, *Tălmăciri din lirica amerindiană*, de Nicolae Novac, cu o prefață de G. Ciorănescu, *Șapte cuvinte către tineri*, autor Gh. Calciu-Dumitreasa, *Amintiri politice*, de I.G. Duca, *Insectele tovarășului Hitler*, de Ion Caraion, *Morminte fără cruce*, de Cicerone Ionițoiu, *Îndreptar și vocabular ortografic*, de Sextil Pușcariu și Teodor A. Naum, *Dissidentul*, teatru, autor Dumitru Furdui și multe altele). Revistele editate în această editură au fost, pe lângă „Apoziția”, amintită mai sus, „Săptămâna müncheneză”, „Curentul”, „Limite”, „Correspondances” ș.a.

Importanța deosebită a acestei edituri o vor sublinia doi dintre autorii publicați, Nicolae Novac și G. Ciorănescu: „Atunci când se va scrie istoria culturală a exilului românesc, Editura «Ion Dumitru» va figura, sunt sigur, la loc de cinste, alături de Fundația Regală Universitară Carol I, care a fost reînființată la Paris în anul 1951, și Institutul Român de Cercetări, cu Biblioteca Română din Freiburg, întemeiată în 1941 (sic), niște așezăminte care au state de serviciu unanim recunoscute în slujba culturii noastre naționale” (George Ciorănescu, apud Florin Manolescu: 2003: 177).

Sunt multe aspectele sub care se poate privi activitatea intelectualilor români din exil. Exemplificând numai cu primele două enunțate mai sus și la o imagine de ansamblu, putem concluziona folosindu-ne tot de „Cuvântul” de început din „Ethos”, din care se desprinde importanța acestor „mesageri” ai luptei întru susținerea adevăratelor valori ale culturii române și a continuității lor într-un spațiu liber, de vreme ce în țară – mai mult la început și mai atenuat apoi – ele erau distorsionate sau eludate total. „Nu suntem dintre aceia care cred că «turcirea» este condiția iremediabilă a intelectualului român. Curajul, libertatea și omenia și-au găsit și la noi destui apărători. Unii le-au plătit cu existența. *Datoria noastră este de a innoda* – peste istorie și peste vremi – *o legătură cu acești înaintași de onoare*” („Ethos”, 1/1973: 5, s.n.).

O a doua concluzie o putem desprinde citând din același „Cuvânt”, dar și din alte articole din revistele apărute în spațiul european. Este vorba despre încercarea

¹³ Sediul editurii (care purta numele proprietarului) era la München. „Își începe activitatea la mijlocul anilor '60, dar este înregistrată oficial ca firmă tipografică în oct. 1976.” (Florin Manolescu: 2003: 275). Primele volume tipărite au fost cele ale revistei „Apoziția”.

celor din exil de a păstra „verbul românesc”, limba română¹⁴ ferită de *limba de lemn* care era utilizată pe toate căile și prin toate mijloacele în țară.

Lupta împotriva distorsionării limbii române, precum și promovarea culturii române de valoare (prin traduceri, editări, conferințe) – acestea ar fi cel puțin câteva dintre crezurile care-i animaseră pe cei care își asumaseră rolul major de a deveni mesagerii culturii române în Europa, de vreme ce, în România anilor 50, aceasta devenise o anexă a ideologiei și a culturii sovietice. În plus, atât în primul, cât și în al doilea exil, un rol important al intelectualilor români din Europa a fost acela de a deveni o adevărată „punte de legătură” cu cei rămași în țară. Mai mult chiar: trăind acum într-un spațiu al exprimării libere, venind însă mulți dintre ei din închisorile propriu-zise (sau din „închisoarea” cea mare cu granițele închise), aceștia și-au pus pana în slujba dezvăluirii adevărului – ca martori ai istoriei. Ei *nu* „au ales colaborarea cu inchișitorii culturii și spiritualității românești” și *nu* „au ales Academia” (când „mulți dintre colegii lor preferaseră Temnița”), ci s-au constituit în „martori” ai vremii și, neputând „să tacă”, așa cum mărturisea Virgil Ierunca ca imbold al propriei cărți (*Românește*), prin tot ceea ce au scris au realizat o „mărturisire” pentru mai târziu, pentru timpul în care „adevărul își va găsi o rostire senină, (iar) nedumeririle vor deveni întrebare” (Ierunca 1991: 3).

Bibliografie

- Behring 2003: Eva Behring, *Scriitori români din exil.1945-1989*, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Calafeteanu 2003: Ion Calafeteanu, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, București, Editura Enciclopedică.
- Chihaia 2007: Pavel Chihaia, *Scrieri din țară și din exil*, vol. I, *Hotarul de nisip*, vol. II, *Trecut și prezent*, vol. III, *Cultura română și cultura europeană*, București, Editura Paideia.
- Eliade 1990: Mircea Eliade, *Profetism românesc(I)*, București, Editura Roza Vânturilor.
- Eliade: 2005, Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas.
- Eliade, Cușa, Vulcănescu 1991: Mircea Eliade, Ioan Cușa, Mircea Vulcănescu, *Scriitori români din diaspora*, Constanța, Editura Europolis.
- Ierunca 1991: Virgil Ierunca, *Românește*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas.
- Manolescu 2003: Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989*, București, Editura Compania.
- Negoïtescu 1990: Ion Negoïtescu, *În cunoștință de cauză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Stănescu 2003: Gabriel Stănescu, *Românii din Lumea Nouă*, Norcross, Georgia, SUA, Criterion Publishing House.

¹⁴ „Revista apare în română pentru a omeni și în felul acesta verbul nostru cel de toate zilele”, stă scris la pagina 5 în numărul 1 al revistei „Ethos”, iar în „Revista Scriitorilor Români” (nr. 1/1962, p. 113) se arată că „revista aceasta, apărută nu numai cu colaborarea, dar și la prețiosul, responsabilul lor îndemn, omagiază memoria unor buni români, care și-au închinat geniul patriei îndepărtate și «împărătescului» grai străvechi, cum unul dintre ei definea limba română”.

Romanian Writers from Exile: our Messengers in Europe

From a compulsory exile (in Europe and in other continents), the majority of Romanian intellectuals have tried to continue abroad the rich Romanian culture that started before World War II. Some of them wrote or published new books, established publishing houses where they printed Romanian literature; others managed to edit newspapers or magazines.

This paper gives an idea about their complex activity, and focuses on the main subjects of some literary magazines. It also points out this multifaceted activity underlining the fact that these intellectuals (through their books and articles written in Romanian and especially in other languages) became our cultural messengers in the countries where they could find a free place to live and to express themselves.

Craiova, România